

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний стан розвитку людської цивілізації позначений розширенням та поглибленням процесів глобалізації, що охопили на цей час майже всі країни світу і визначають головні тенденції світової економіки та політики. У сучасному глобальному суспільстві, де звужуються простір і час, зникають кордони, люди починають залежати один від одного набагато більше аніж це було десять років тому, а цінності змінюються набагато швидше.

У сучасних суспільствах відбуваються процеси всесвітньої інтеграції та уніфікації, що веде до формування глобального соціокультурного простору. Водночас проблема національної ментальності переживає в Європі та світі своєрідне друге народження. Людські спільноти наполегливо ідентифікують власні, самодостатні й неповторні особливості духовної й матеріальної культури [7, с. 44].

Проблема глобалізації, як одна із проблем сучасного світоосягнення, отримує все більш ширшого розгляду в дослідженнях економічного, соціологічного, політологічного спрямування. Натомість, складається враження, що цій проблемі не надається відповідного значення в питанні аксіологічного аспекту глобалізації. Тому актуальною є проблема наукового осмислення аксіологічних аспектів сучасних глобалізаційних процесів.

Проблему аксіологічних аспектів глобалізації досліджували : Д. Белл, О. Тоффлер, М. Маклюен, Ф. Вебстер, Е. Гідденс, У. Еко та ін. Також ідеї, що характеризують якісно нову цивілізацію інформаційного типу, сформульовані в працях відомих західних філософів, серед яких Т. Адорно, М. Вебер, Х. Ортега -і- Гасет, А. Тойнбі, М. Гайдегер, Ю. Габермас, М. Хоркхаймер, К. Ясперс та ін. Проблему існування і функціонування норм та цінностей у науковому співтоваристві у різних аспектах розглядали такі відомі вчені як К. Попер, Т. Кун, Ч. Сноу та ін. Про важливість ціннісних пріоритетів для суспільства вели мову Т. Адорно, П. Гайденко, М. Каган, С. Кримський та ін. У роботах Р. Апресьяна, Л. Баєвої, В. Біблера, А. Гидлевського, А. Гусейнова, Е. Золотухіної- Аболіної, Ю. Шрейдера та багатьох інших дослідників глибоко і докладно проаналізовані питання сутності і структури цінностей.

Мета дослідження полягає у вивченні актуальних питань глобалізаційних процесів, пов'язаних з ціннісним аспектом глобалізації, а також їх впливом на розвиток українського суспільства.

Досліджуючи дану тему , перед нами постали такі завдання: дослідити сучасні глобалізаційні процеси; визначити ціннісні аспекти цих процесів; сформулювати позитивні та негативні ефекти впливу глобалізаційних процесів на аксіологію сучасного суспільства.

Об'єкт дослідження: трансформаційні процеси в сучасному світі, глобальні проблеми людства та глобалізаційні процеси.

Предмет дослідження: вплив глобалістики на ціннісні орієнтири сучасного суспільства.

Вже не одне покоління людей живе в умовах поглиблення та загострення глобальних проблем. Не перебільшуючи можна сказати, що поняття «глобальні проблеми» стало невід'ємною частиною суспільної свідомості нашого часу. Воно ввійшло в обіг ще в 70-х роках минулого століття під впливом досліджень піонерів Римського клубу. Саме тоді стало зрозуміло, що в результаті дії низки факторів науково-технічної революції та соціокультурних змін доби, людство ввійшло у смугу якісно нових проблем, масштаб яких визначається вимірами планети. Почали активно вивчати різноманіття проблем – екологічних, ресурсно-економічних, демографічних, політичних, соціокультурних. На самому початку цього процесу було очевидним: крім глобального характеру всі проблеми принципово об'єднує одне – їхнім джерелом є людина.

Ауреліо Печеї, перший президент Римського клубу, вчений, що дуже багато зробив для формування та самоусвідомлення глобалістики, визначив докорінну причину глобальних змін гранично чітко – зміна становища людини у світі. «Якщо раніше вона була не більш ніж однією з багатьох живих істот, що мешкають на планеті, то тепер людина перетворила її у свою неподільну імперію» [6, с. 63].

Один із підрозділів своєї відомої праці він так і назвав – «Глобальна імперія людини». А. Печеї глибоко усвідомлював усю небезпечність такого становища: «Тепер, уперше в історії, з'явився новий потужний фактор, який необхідно брати до уваги, розмірковуючи про долю людства. Цей фактор – величезна та постійно зростаюча матеріальна могутність самої

людини. Ця могутність зростає по експоненті, рік за роком акумулюючи сили для подальшого росту. Однак розвиток цей вищою мірою сумнівний та неоднозначний, тому що він може послужити на благо людини лише при розумному та стриманому до нього ставленні, при нерозсудливому ж його використанні людині загрожує непоправна катастрофа» [6, с. 63–64].

Процес глобалізації – це становлення цивілізаційної єдності світу. Основна проблема глобалізації – це питання « як жити разом ? », а основний її сенс – вміння прийняти ознаки іншої цивілізації, не втрачаючи своєрідності власної культури. Сьогодні глобалізм – це ідеологія світової еліти, спрямована на утвердження тотальної економічної влади над усіма сферами соціального життя, на економічне і політичне панування у планетарному масштабі [3, с. 71-72].

Як вважає науковець Ф. Семенченко, руйнування колишньої ціннісної основи і нестача нових політичних ідеалів обумовлюють сьогодишню ситуацію у світовому співтоваристві, розколотому на клани, угруповання і невеличкі групи, позбавленому єдиної об'єднуючої платформи. Цей розкол – пряме породження ціннісної кризи, що сталася внаслідок краху тоталітарної ідеології, яка передбачала наявність у всього населення єдиної системи цінностей і досить успішно формувала ці цінності через загальнодержавну систему ідейного виховання і пропаганди. Руйнування цих ціннісних орієнтирів не супроводжувалося появою хоча б якоюсь кількістю рівноцінних нових. Очевидно, звідси і беруть початок багато соціальних проблем, з якими сьогодні стикається світ : політична дезорієнтація і деморалізація населення, економічна та соціальна нестабільність, криза правосвідомості й моралі, вражаюче падіння цінності людського життя і т. д. [8, с. 97].

О. Малахова вважає, що наслідком глобалізації є нестабільність, яка впливає на цінності, які формувалися поколіннями. Глобалізація підриває внутрішню стабільність культури та деформує її. Соціальна дезорієнтація стала наслідком глобалізації. Ознакою сьогодення стає ціннісно-орієнтаційна розгубленість людини, викликана процесом глобалізації. Однак вплив глобалізації на систему цінностей не є однозначно негативним, а має й позитивні моменти, адже глобалізація відкриває більш широкий доступ до цінностей національних культур, сприяє їх взаємозбагаченню. Зокрема, нові цінності – запозичені чи навіть нав'язані в умовах глобалізації – дають змогу адаптуватися в сучасних умовах глобалізаційного періоду. Крім того, процес глобалізації можна розглядати саме як поштовх для самозбереження та способ для національних культур «заявити про себе», ознайомивши світову культурну спільноту зі своїми самотутніми цінностями. Глобалізація вимагає від місцевих культур не беззаперечного підпорядкування, а селективного сприйняття та освоєння нового досвіду та цінностей інших цивілізацій [4, с. 117].

Багато вчених вважають, що у період глобалізації формується суспільство споживання. На сьогодишній день на перший план виходить матеріальне благополуччя, а не духовне збагачення та особисте буття. Сучасна людина зайнята переважно задоволенням власних потреб та не переймається становищем вищих цінностей. Матеріальне збагачення супроводжується втратою ідеалів, тобто втратою вищих ціннісних орієнтирів. Внаслідок чого, при виборі дій цінності відходять на задній план. Глобалізація сприяє поширенню ціннісного релятивізму, тобто цінності стають відносними, умовними. Таким чином, розвиваються критерії оцінки та вибору [5].

До числа найбільш вагомих рис глобалізації більшість авторів, зокрема Е. Гарел, Е. Гіденс, В. Дергачов, З. Батман, Р. Робертсон, Ю. Павленко, С. Пролєєв, Я. Троцький, В. Гуляєв, С. Шергін, Т. Фрідман, П. Циганков, Й. Ямамото, та інші відносять:

- 1) посилення взаємозалежності країн і народів у всіх сферах людської життєдіяльності;
- 2) утворення всесвітнього ринку фінансів, товарів і послуг, або світової економіки;
- 3) становлення глобального інформаційного простору, інформаційного суспільства, за якого відбувається перетворення знання й інновацій в основний елемент суспільного багатства;
- 4) вихід бізнесу за національні рамки й формування глобальних транснаціональних (мультинаціональних) корпорацій, що часто знижують можливості національних держав на світовій арені;
- 5) впровадження і домінування в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів універсальних ліберально-демократичних цінностей, пов'язаних із забезпеченням прав людини [9].

Окрім вищезазначених аксіологічних трансформацій, відбувається процес релятивізації цінностей та комерціалізації знання. Усе це ознаки становлення нового суспільства. Отже, зміни, що відбуваються у ньому, не могли не торкнутися й аксіологічної сфери. Більш того, можна з

упевненістю стверджувати, що ці зміни детерміновані передусім трансформаціями ціннісної системи. Трансформація цінностей пов'язана, на наш погляд, ще й з тим, що виникає дисонанс між цінностями, які прийняті в сучасному суспільстві і цінностями, до яких людина повинна прагнути, які є недосяжним ідеалом. Ще за часів неокантіанців цінність уявляли як норму, з якою суб'єкт повинен погоджувати свою поведінку.

У глобалізованому світі відбуваються зміни традиційного уявлення про завдання та функції держави, політики, людини і, нарешті, моралі. У сучасному світі проблеми етики та моралі різко відмежовані від сфери реального, матеріального буття. Такі етичні категорії, як добро, справедливість, любов, чесність, милосердя, шляхетність, прощення вважаються історичними анахронізмами. Як тільки постає моральне питання, відразу стає зрозумілим, що мораль, відмінна від повсякденної рутини світу, сфера незрівнянно серйозніша та пов'язана з особливими зобов'язаннями, які не мають нічого спільного з сучасними міжнародними відносинами та зовнішньо-політичним курсом більшості країн світу як Західного, так і Східного [1].

Явище глобалізації впливає на розвиток сучасного суспільства у двох аксіологічних аспектах – як позитивному, так і негативному.

Негативний вплив: прискорення темпів глобалізації призвело до виникнення у світі опозиційного до неї політичного руху – антиглобалізму. Антиглобалісти звинувачують глобалізацію в збільшенні соціальної нерівності, зниканні традиційного суспільного устрою (зокрема доморобництва) й деградації довкілля. Невдоволення глобалізацією характерне як у країнах, що розвиваються, так і в економічно розвинених країнах. Перенесення виробництва з країн Заходу в Третій світ через дешевшу робочу силу призводить до ліквідації робочих місць і безробіття у Першому. Наприклад, на Середньому Заході США глобалізація виробництв і їхня оптимізація спричинила зниження конкурентоспроможності місцевих підприємств промисловості та сільського господарства, знижуючи цим якість життя їхніх працівників.

Дехто також вбачає зростаючу загрозу у впливі глобалізації на культуру. Рівнобіжно з глобалізацією економіки та торгівлі, культура імпортується та експортується також. Проблема в тому, що більші й потужніші держави, такі як США, можуть підбити культури слабших, призводячи до того, що їхні традиції та цінності зникнуть. Цей процес також інколи відносять до «американізації» або «макдональдизації».

Позитивний ефект: глобалізація, зумовлена доцентровими тенденціями світових інтеграційних процесів, покликана консолідувати планетарне співтовариство на ґрунті єдиного в глобальному масштабі економічного простору. В геометричній прогресії всеохоплююча економічна інтеграція в період ХХІ століття, формує єдину транснаціональну систему господарства – глобальний економічний моноліт. Процес інтернаціоналізації виробництва настільки втягує народи, країни, регіони у єдиний світовий мегасоціум, що це само собою, нівелює в майбутньому суть і обрис національно-державних утворень. Державні структури з часом почнуть розчинятися, їх військово-політичний потенціал – самознищуватися, міждержавні кордони – втрачати обриси. Загальна економічна інтеграція, усуваючи міжнаціональні бар'єри, руйнуючи міждержавні кордони, розчиняючи власне самі національно-державні утворення, об'єктивно покликана трансформувати ці утворення в єдину, цілісну, неподільну міжнаціональну спільноту – глобальний соціомоноліт – з єдиним наднаціональним центром координації, управління та контролю [2].

Отже, на основі вищевказаного можна зробити висновок, що глобалізація має як позитивний так і негативний вплив на сучасне суспільство. До позитивного ефекту її впливу на суспільство віднесемо: глобалізація консолідує все світове співтовариство на ґрунті єдиного економічного простору; створюється глобальний економічний моноліт; формування вільного, цілісного й неподільного світу; забезпечує самовиживання людської цивілізації та її прогрес.

Що ж до негативних чинників, то ми сюди віднесемо такі: виникнення антиглобалізму; збільшення соціальної нерівності; деградація довкілля; зникнення традиційного суспільного устрою; деградація моральних цінностей; матеріалізація життєвих орієнтирів тощо.

В сучасних умовах складність морально-ціннісної ідентифікації особистості обумовлюється формуванням специфічної інформаційної свідомості глобального світу, яка змінює традиційні морально-ціннісні орієнтири, а також двоїстістю сучасної ситуації: з одного боку, інформаційне суспільство вимагає від людини розкриття її творчого потенціалу, свободи самовизначення щодо норм, способу поведінки, традицій, ціннісних орієнтирів

тощо; з другого – доступність та обсяг інформації спричинює певну віртуальність свободи, внутрішньо-особистісні ціннісні конфлікти.

Ознакою постсучасного світу є ціннісна криза, яка викликана активними «потугами» створити сукупність «генералізованих» глобальних людських цінностей; водночас фактом є також проблема соціокультурної ідентичності, яка в основі зумовлена глобалізаційними процесами. На нашу думку, ці дві кризи абсолютно перетинаються, оскільки існують в єдиному культурному просторі і відокремлено не можуть бути вирішені. Така двоєдина криза повною мірою проектується на сучасне українське суспільство і має спільні наслідки: позитивні – у вигляді розширення адаптивних можливостей людини постсучасності; негативні – у вигляді ескапізму, неперспективності світобачення, невмінні зосередитись на стратегічних завданнях і цілях, орієнтованість на поточних проблемах буття, самотність тощо.

Література

1. Буруковська Н. В. Цивілізаційні суперечності доби глобалізації: аксіологічний аспект / Н. В. Буруковська // *Вісник академії адвокатури України*. – №1. – 2011.
2. Глобалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Гнасевич Н. В., Сілаєва Т. О. Філософія: навч. посіб. / Н. В. Гнасевич, Т. О. Сілаєва та ін. – Тернопіль : Астон, 2008. – 360 с.
5. Гурик М.І., Шумка М.Л. Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька / Михайлина Шумка, Мирослава Гурик // *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Вип. 4 (84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.
6. Малахова О.М. Цінності культури в умовах глобалізації/О. М. Малахова // *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. – 2014. Вип.7. – С. 116-121.
7. Малыгина Г. В. Трансформация ценностей эпоху глобализации как социально-философская проблема / Г. В. Малыгина // *Гуманитарные и социальные науки*. – 2010. – №2. – С. 12-18.
8. Печчеи А. Человеческие качества / А.Печчеи – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
9. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.
10. Семенченко Ф. Г. Визначальні фактори трансформації політичних цінностей сучасного українського суспільства / Ф. Г. Семенченко // *Наукові праці. Державне управління. Політологія*. – 2010. – С. 97-102.
11. Троцький Я. О. Глобалізаційні виклики національній безпеці України в контексті європейських інтеграційних процесів: автореф. канд. політ. наук: 21.01.01 / Я. О. Троцький// *Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України*. – Київ. – 2010. – 22 с.
12. Шумка М. Морально-етичні виміри діяльності державного управління / Михайлина Шумка // *Україна і світ у третьому тисячолітті: політичні, економічні, правові та культурні виміри: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. – Одеса: Південноукраїнський педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського. – 2015. – Ч.11. – 180с. – С. 172-175.

•